

17.69x19.61	1/2	6 עמוד	סגולה	06/05/2024	90150563-9
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונות - 80790					

ברכה בתוך קללה

תגובה ליונתן לוקימסון, "שערי קיפוח", גיליון 165

הכתבה "שערי קיפוח" פותחת צוהר לחיי התימנים בראשית ימיה של רחובות. מבט על קשיי הקליטה המגוונים של כלל העולים לארץ בעת ההיא, יוצאי אירופה כבני תימן, עשוי לשפוך אור נוסף על קשיי הקליטה המיוחדים של בני העדה התימנית ברחובות ובארץ כולה, ועל הקיפוח שעליו הצביע לוקימסון. התכנית להיעזר בעולי תימן כתחליף לפועלים הערבים לא הייתה רעיון מקורי של הממסד הציוני, של הפועלים הסוציאליסטים או של בני רחובות האשכנזים ב-1909. כבר ב-1903 הקימו יוצאי תימן שהגיעו לירושלים החל משנת תרמ"א (1881) את אגודת 'פעולת שכיר' והגדירו את מטרתה:

למעט את מספר הפועלים הערביים המושלמים, ולהביא תחתיהם אותנו אנחנו אשר בני אב אחד הננו לעבוד את האדמה יחד (יהודה רצהבי "לקורותיה של אגודת העובדים התימנית 'פעולת-שכיר'", 'שיבת ציון' ב-ג, עמ' 411).

עבור עולי תימן שהגיעו לארץ ללא כל הון העבודה החקלאית סיפקה מענה כלכלי ראשון במעלה ולא היה בה ביטוי לקיפוח. בשל מצבם הכלכלי של העולים ובשל תרבותם שהייתה שונה מזו של החברה

עולים חדשים מתימן הגיעו לרחובות כבר בתקופת העלייה השנייה, וקליטתם במושבה נחשבה מוצלחת. סיפורה של שעריים, שכונת התימנים, חשקף גם את הקיפוח שהיה מנת חלקם של הנקלטים במושבת האיברים | יונתן לוקימסון

כניסה המונית גדולה מהם הייתה גורמת להשפיל את המצב הכללי של הסביבה היהודית התרבותית בארץ (ארתור רופין, 'היהודים בזמן הזה', עמ' 205).

כבר מראשית דרכם חששו חובבי ציון, ובהמשך מייסדי התנועה הציונית, מעידוד עלייה של חסרי הון שתביא לאכזבה מהרעיון הציוני ולנסיגה בהגשמתו. זלמן דוד לבונטין, מייסדי ראשון לציון, הביע

האשכנזית, הם נתפסו כ'פועלים טבעיים', כאנשי עמל פשוטים. לוקימסון התייחס לכך וכתב: "מנקודת מבטם של האיכרים ושל הממסד הציוני השתלבה היענותם עם תמונת עולם גזענית שראתה בהתאמתם לעבודה דבר טבעי" (עמ' 52). ראוי לתת את הדעת על כך שהביטוי 'פועלים טבעיים' לא נתפס באותה תקופה כביטוי של גזענות מגונה כפי שהוא נתפס היום. עם זאת, הובעו בזמנו גם טענות פוגעניות כלפי העולים, כמו זו של ארתור רופין:

18.55x16.68	2/2	עמוד 7	סגולה	06/05/2024	90150564-0
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציורו - 80790					

את הסתייגותו מעליית חסרי הון כבר
1882:

חוב קדוש מוטל על כל אוהבי עמנו
... לבלי תת אנשים מבלי אמצעים
לנסוע לעיר הקודש (כתבים
לתולדות חיבת-ציון וישוב ארץ-
ישראל' כרך א', בעריכת שולמית
לסקוב, עמ' 218).

עמדה דומה הביעו גם הברון רוטשילד,
לילינבלום והרצל. גם לאחר פטירתו של
הרצל לא השתנתה עמדתם של אנשי
התנועה הציונית בנושא זה, והם הביעו
את חששם והזהירו את הציבור מפני
עלייה המונית של חסרי אמצעים לארץ.
יעקב טהון, איש המשרד הארצישראלי
ביפו, כתב לוועד הפועל הציוני בקיץ
1912 כי בדרך כלל הם מייעצים לפונים
אל המשרד בענייני עלייה לא לבוא
ארצה.

בניגוד למדיניות העלייה של הממסד
הציוני עד אז – לא לוודד עלייה המונית,
לא להשתתף בהוצאות הדרך של העולים
ולעודד רק את בואם של בעלי הון או של
צעירים בודדים ללא משפחה – נולדה
בשלהי 1910 יוזמה הפוכה. שמואל יבנאלי
נשלח לתימן בתמיכתו של הרב קוק, רבן
של יפו והמושבות, וכך היה לשליח העלייה
הראשון של התנועה הציונית. בכרוז שהפיץ
יבנאלי בתימן פורטו אפשרויות העבודה
במושבות:

ואילו העבודות שיעבדו הפועלים
במושבות על פי רוב: עבודה במעדר,
היינו חפירת בורות ותעלות, עידור
שדות, כרמים, פרדסים; חרישה,
זריעה קצירה ... שמירת מושבות,
פרדסים, שדות; עבודה בסוסים ...
לאסוף אבנים מן השדות, לעקור
שורשי עצים מן השדה וכיוצא בזה
(שמואל יבנאלי, 'מסע לתימן', עמ'
202).

בעקבות קריאתו של יבנאלי הגיעו לארץ
למעלה מ-1,500 עולים מתימן. הייתה
זו עליית המונים חסרי הון, רובם בעלי
משפחות, והמוסדות הציוניים מימנו
את רוב הוצאות הדרך. היוזמה הולידה
לראשונה אחריות ממסדית כלפי העולים,
ועמה גם צמחה תחושת תלות.
דווקא ההתייחסות לעולי תימן כאל
מגור בעל מאפיינים שונים הולידה תכנית
ייחודית עבורם. הדעה הרווחת הייתה
שהם מתאימים במיוחד להתיישבות
החקלאית בארץ בשל היותם פועלים
טבעיים, בעלי נתינות עות'מאנית
ומורגלים לאקלים החם ולאוכלוסייה
הערבית, ובשל היותם שומרי מצוות
ברומה לבני מושבות העלייה הראשונה
שבהן היו אמורים להשתלב.
העזרה לעולים מתימן הייתה מרחיקת
לכת. נציגי הממסד קיבלו את פניהם
עם הגיעם ארצה, הם נשלחו למושבות
השונות על חשבון המשרד, פקידים מונו

להשגיח על קליטתם, ועם הזמן נבנו
עבורם בתים וסוכות, מומנה עזרה רפואית
וניתנו צורכי דת. למרות זאת, מצבם
היה קשה מאוד, ובתכנית לבניית בתי
פועלים הם הופלו לרעה בהשוואה לעולים
מאירופה. למעלה משנה לאחר בואם,
כאשר המשרד הארצישראלי תכנן להקים
מושבות לפועלים אשכנזים ותימנים,
הוא הקציב עבור בתי התימנים מחצית
מהסכום שהקציב עבור בתי האשכנזים,
מתוך הערכה כי הם מסתפקים במועט.
אמנם חודשיים לפני פרוץ מלחמת העולם
הוחלט לשנות את המדיניות הזו, אך
המלחמה סיכלה את הכוונה והתכנית
המשופרת לא יצאה אל הפועל.
העלייה מתימן קיבלה סיוע ברמה
שכמעט אין דומה לה בהשוואה לעולים
אחרים שהגיעו ביוזמה עצמית, אך
למרות זאת העולים חשו כי קיים פער
בתנאי החיים בינם לבין הוותיקים, והם
גם לא יכלו להתעלם מההתנשאות שבה
קיבלו את פניהם. הם אכן קיבלו סיוע
רב בהשוואה למה שהיה מקובל עד אז,
אך גם הופלו לרעה בשל דעות קדומות.
אין ספק כי ללא הדעות הקדומות תכנית
העלייה לא הייתה יוצאת אל הפועל והם
היו נותרים בתימן, ועל כן, בין השיטים של
הביקורת הנוקבת כלפי המוסדות הציוניים
מסתתרת גם ברכה.